

obligate oplysninger om regeringernes sammensætning og partierne og deres repræsentation i stortinget, også en oversigt over departementerne og en række landsomfattende organisationer. Dertil kommer afsnit om valg, både landspolitiske og lokale, resultater fra diverse meningsmålinger fra tiden efter 2. verdenskrig og endelig en del statistiske oplysninger om massemedierne, deres udbredelse o.s.v.

Samlingens kvalitet som hjælpemiddel beror naturligvis på, om den lige præcist har den oplysning, man netop nu står og mangler. Det er den situation, den er lavet til. En del af tabellerne – også andre end dem, Knut Heider selv kalder »kuriosa« synes mere inspireret af Guinness Book of Records end af forbilledet, »British Political Facts 1900-1979«.

Henrik S. Nissen

CLAUS BJØRN (red.): Dansk mejeribrug 1882-2000. Med bidrag af Claus Bjørn, Jørgen D. Rasmussen, Jacob A. Buksti, Erik Juul Jørgensen og Jesper Strandskov. Århus, De danske Mejeriers Fællesorganisation, 1982. 564 s.

Den industrielle forarbejdning af sødmælk til forædlede produkter som smør, ost, konsummælk og mælkekonserves blev introduceret her i landet for 100 år siden. Det første andelsmejeri blev som bekendt oprettet i Hjedding ved Varde 1882, og ret snart blev landet dækket med mejerier, de fleste organiseret på andelsbasis. De små lokalmejeriers epoke rakte langt op i 1950'erne, og først i 1960'erne indledtes en strukturrationalisering, som indtil nu har reduceret tallet fra godt 1.400 til ca. 200 mejerier. Tilsvarende er antallet af malkekøer nu reduceret til omtrent samme tal som i slutningen af forrige århundrede, nemlig godt 1 mill. stk. Til sammenligning kan nævnes, at tallet i 1933 toppede med 1,8 mill. stk. Alligevel er mælkeproduktionen mere end fordoblet i løbet af 100 år: 1900 var tallet 2,5 mill.t, 1979 ca. 5,2 mill.t. Dengang producerede man hovedsagelig smør til eksport; nu har osteproduktionen uddanceret smørret som vor vigtigste mejerivarer. Produktionen af mælkekonserves nærmer sig tilsvarende værdien for smørret.

Det er om denne udvikling, De danske Mejeriers Fællesorganisation i Århus har udgivet et større værk på 564 dobbeltspaltede, tættrykte sider, af omfang svarende til 3-4 alm. bøger. Claus Bjørn har skildret udviklingen fra 1882 til 1914, mejeribrugets fremvækstperiode; Jørgen Dieckmann Rasmussen den efterfølgende mæthedsperiode 1914-55 og Jacob A. Buksti reorganisationstiden 1955-82. I den første periode var det landmændene selv, som i vid udstrækning formede udviklingen ved at anlægge mejerier på sognebasis. Salget af de forædlede produkter havde de dog ikke helt den samme kontrol over, fordi private smøreksportører her beherskede markedet langt op i vort århundrede. Med udgangspunkt i reguleringssystemet under 1. verdenskrig fik organisationerne gradvis mere magt. Genindførelsen 1932 af centralt styrede afsætningsordninger i konsekvens af verdenskrisen markerede slutfasen for det private mejeriinitiativ. Stadig var det dog de godt 1.400 mejeribestyrrelser, som bestemte, hvorledes overskuddet skulle fordeles og anvendes på det lokale mejeri. Med mejerikoncentrationen efter 1960 og efter de forskellige produktions- og støtteordninger i den vanskelige E.F.T.A.-periode 1960-73 nåede organisationernes direkte indflydelse sit højdepunkt. Fællesmarkedsadministrationens placering i Bruxelles og i Landbrugsministeriets EF-direktorat har her bevirket, at mejeribrugets nu må søge at

øve indflydelse ad erhvervspolitisk vej gennem Landbrugsraadet eller ved at gå til de politiske partier, som antages at ville støtte dets krav.

En kort anmeldelse som denne kan på ingen måde yde den overvældende stofmængde – og de enkelte forfattere – fuld retfærdighed. Ikke ganske uventet kan man dog konstatere, at Claus Bjørns bidrag er det mest givende. Han har den fordel, at han kan bygge på tidligere studier over andelsmejeribevægelsens opståen og udvikling, og må i hele taget stå som vor største kender af andelsgennembruddet i slutningen af forrige århundrede. Grundigt og redeligt informerer han sine læsere om så at sige alle problemer omkring de første mejeriers grundlæggelse og videre virksomhed. Hans indgående kendskab til emnet og til den lokalhistoriske udvikling landet over gør, at han frit kan bevæge sig på alle niveauer i produktions- og organisationsprocessen uden at der sker brud på fremstillingen. Nu mangler vi blot mikroanalyser af samspillet mellem mælkeproducenter og mejerier og mellem mejerier og deres aftagere. Endvidere ville det afhjælpe et stort savn, om nogen tog sig på at skildre mejeriproduktionens kommercielt-historiske udvikling. Privatmejerierne synes også at være et spændende forskningsfelt.

Jørgen D. Rasmussens og Jacob A. Bukstis respektive afsnit har ikke samme sluttede og selvfølgerlige præg over sig. Det kan være svært at fastholde overblikket over mejeribrugets udvikling 1914-55, men til gengæld må det siges, at vi får en række gode skildringer af dagligdagen på sognemejeriet. Buksti har som politolog gode forudsætninger for at skildre organisationsproblematikken, hvori- mod mejerihverdagen på de computerstyrede mælkefabrikker ikke rigtig er hans sag. Hvem styrer egentlig disse gigantmejerier: EF, direktørerne, bankerne eller landmændene? Og hvor kommer forbrugerne med deres behov for nærende og sundhedsgaranterede produkter ind i billedet? Fremtidsvisionen omkring år 2000 ved Erik Juul Jørgensen og Jesper Strandskov er anmelderen ikke kompetent til at bedømme, men der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, at koncentrationen ubønhørligt vil gå videre mod mejeriet Danmark.

Dansk mejeribrug har gjort den interesserede offentlighed en overordentlig stor tjeneste ved at publicere et læst og oplysende værk som dette, ovenikøbet rigt illustreret med gode fotos og billedmateriale i det hele taget. Forfatterbestilt jubilæumsglæde har her måttet vige pladsen for historisk saglighed. Det burde kunne tjene som forbillede for andre virksomheder og brancher, ikke mindst inden for landbrugssektoren, når de står foran et markant jubilæum.

Erik Helmer Pedersen

G. JAPSEN: Den fejlslagne germanisering. Den tyske Forening for det nordlige Slesvig – Bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864. Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 57. Åbenrå 1983.

Denne Gottlieb Japsens sidste bog forelå iflg. forordet som et praktisk talt afsluttet manuskript ved forfatterens død i 1981. Japsen har gennem årene indsamlet et stort materiale om den nationale kamp i Sønderjylland fra 1864 frem til første verdenskrig. Efter bogen om »Pastor Jacobsen fra Skærbæk og hans foretagender« med undertitlen »Bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864« følger nu – med samme undertitel – Japsens undersøgelse af den tyske Forening og dens rolle i tysk Nordslesvig-politik.